

PTUJ, UREJANJE IN VAROVANJE MESTA OD 1800 DO 1914

PTUJ – MANAGING AND PROTECTING THE TOWN FROM 1800 TO 1914

Nataša KOLAR

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož
natasa.kolar@pmpo.si

Received / Priljeno: 10. 5. 2019.

Accepted / Prihvaćeno: 4. 11. 2019.

Original scientific paper / Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: [351.791.1+711.4](497.4Ptuj)“18/19”(091)
911.375(497.4Ptuj)“1800/1914”

Sažetak

U prvoj polovici 19. stoljeća komunalne usluge u gradu uz rijeku Dravu bile su u lošem stanju. Građani, koji su živjeli u blizini rijeke, žalili su se na smrad i kanalizaciju koja se izlivala ulicama iz gornjeg dijela grada, posebno iz kuća u podnožju utvrđenog brda. Zbog brojnih prirodnih katastrofa, poplava i požara, Ptuj je propadao. Veliki požar je 4. listopada 1805. godine uništio 25 kuća, ostavljajući samo zidove, a staje su spaljene do pepela. Bezbroj žalbi i prigovora zbog lošeg upravljanja gradom i loše zaštite od požara konačno su prisilili gradske uglednike i općinsku upravu da nešto poduzmu u vezi s javnim objektima i zaštitom okoliša od sredine dvadesetih godina 19. stoljeća. Postupno su srušene obrambene zidine i kapije, te fortifikacijski tornjevi koji štite grad, ispunjeni su opkopi, izgrađeni su pločnici, kanalizacijski sustavi i ulična rasvjeta, krovovi općinskih zgrada obloženi crijepom (gradska vijećnica, kazalište itd.) umjesto drvene šindre. Od sredine 19. stoljeća željeznička pruga, park i šetnica označavaju kraj srednjovjekovnog izgleda grada Ptuja. Radi bolje zaštite od poplava poduzeti su različiti radovi na obje obale rijeke. Glavna ulica, Herrengasse, današnja Prešernova ulica i crkveni trg bili su izravnati. Devedesetih godina 19. stoljeća, u radovima na obali rijeke koji su omogućavali bolji promet, srušena je kuća za naplatu cestarine pored gradskog mosta, a izgrađena je nova, veća, koja je bila bolje prilagođena veličini tadašnjih vozila. Između 1897. i 1907. godine riječne obale ojačane su potpornim zidovima, a investicija je uključivala i obnovu gradskog parka uz rijeku Dravu. Tom prigodom stabla kestena zamijenila su opasne stare topole koje su bile posječene, no to je izazvalo mnogo pritužbi, što zaključujemo iz sačuvanih brojnih pisanih prosvjeda. Većina restauratorskih i građevinskih radova na općinskoj imovini realizirana je tijekom mandata gradonačelnika Josefa Orniga (1894-1918), koji je srcem bio Nijemac, no zahvaljujući njemu Ptuj je ostvario značajan razvoj komunalnih struktura prije Prvog svjetskog rata.

Ključne besede: Ptuj, 1800-1914, Drava, urejanje in varovanje mesta

Keywords: Ptuj, 1800-1914, managing and protecting the town

19. stoletje je obdobje mnogih sprememb v vsakdanu naših prednikov. Bile so posledica tehnološkega, raziskovalnega in miselnega razvoja po industrijski revoluciji. Spremenjene politične, gospodarske, socialne in upravne razmere so tako preoblikovale podobo marsikaterega mesta na stari celini. Številne novosti, ki jih je prineslo 19. stoletje, so prevzeli tudi na Ptuj, nekatere med njimi počasneje, na primer železnico šele deset let po odprtju Južne železnice, druge hitreje. Med slednje prištevamo odstranitev mestnega obzidja z zasipavanjem jarkov. Ptujčani so mestno obzidje začeli odstranjevati že konec 18. stoletja in nadaljevali do sredine 19. stoletja. Od nekdanjega mestnega obzidja z utrdkami je na Ptuj v sodobnosti ohranjenega zelo malo: nekateri stolpi, na primer Dravski stolp iz leta 1551 in župnijski stolp z delom obzidja, ostaline vodnega stolpa z delom obzidja za nekdanjim dominikanskim samostanom, sled obzidja na zahodnem in vzhodnem pobočju grajskega griča in kos obzidja za minoritskim samostanom. Kako je potekalo mestno obzidje, lahko danes vidimo le na franciscejskem katastru

iz leta 1824, spremembe na mestni podobi pa lahko opazimo na številnih mestnih vedutah in od druge polovice 19. stoletja naprej tudi na fotografijah.

Ptujski kronist Ferdinand Raisp¹ je zapisal, da je Ptuj proti koncu 18. stoletja doživeljal dobre čase. V zadnjih desetletjih tega stoletja sta se opazno dvignila trgovina in obrt. Za meščane sta bila glavni gospodarski in ekonomski vir preživljanja. Zelo razgibano je bilo tudi prevozništvu od Trsta na Ogrsko, proti Banatu in Slavoniji, cvetelo je celo s turškimi obmejnimi pokrajinami, kar je zelo dobro vplivalo na obrt v mestu. V upravnem pogledu je Ptuj spadal v mariborsko okrožje v Spodnji Štajerski. Do leta 1848 je imelo mesto svoj magistrat s sodiščem in svojo mestno župnijo sv. Jurija ter dve predmestji, vas Kanižo in krajevno občino Breg. Leta 1841 je mesto Ptuj merilo 42 johov in 1387,7 kvadratne klaftre (244.388,7 m² oziroma 24,43 hektara).² Po Schmutzu je štel Ptuj v prvih dveh desetletjih 19. stoletja 203 hiše in 1620 ljudi.³ Ptujski kronist Simon Povoden v svoji meščanski čitanki Bürgerliches Lesebuch II tudi za dvajseta leta 19. stoletja navaja mestno statistiko, in sicer je bilo v mestu 200 hiš in 2300 ljudi; v to številko so bili vštetji meščani, vojaki in vojaški invalidi.⁴ Število prebivalcev je leta 1842 naraslo na 2172 ljudi, 600 mož je pripadalo Invalidski upravi,⁵ leta 1843 na 2618 in leta 1846 na 2725 ljudi.⁶

Mesto je imelo osem javnih trgov, osemnajst ulic, dvoje mestnih vrat in štiri izhode iz mesta (Dravska vrata v Spodnji dravski ulici, izhod z Minoritskega trga proti mestni promenadi, Nova vrata, nekdanj imenovana Neuthor v isti ulici, in izhod z Vojaškega trga pri tako imenovanem Novem svetu v vas Vičava), dvanajst vodnjakov, devet deželnoknežjih svobodnih hiš, štiri večje gostilne ter mitnici pri Dravskih in Ogrskih vratih.⁷ Glavni (danes Slovenski) trg so uporabljali za letno sejmišče, na katerem je vse petke in nedelje potekal tedenski sejem; na istem trgu sta bili tudi zelenjavna in perutninska tržnica. Na Minoritskem trgu so trgovali z žitom, na Florjanovem (danes Mestnem) in Lesnem (danes Hrvaškem) trgu so prodajali drva, Vojaški (danes Muzejski) trg pa so uporabljali za vojaške vaje.⁸

Kljub dokaj dobremu gospodarskemu položaju mesta ob Dravi so bile v prvi polovici 19. stoletja komunalne razmere v njem zelo slabe. Meščani, ki so živeli v hišah ob Dravi, so se pritoževali nad smradom in odplakami, ki so pritekale po ulicah iz višjih predelov, predvsem od hiš vzdolž grajskega griča, proti Dravi. Po Ferdinandu Raispu je center mesta sestavljalo pet ulic, Die Post (Poštna, danes Vošnjakova), Florjan (Florjanova, danes Krempljeva), Ungarthur (Ulica k Ogrskim vratom, danes Lackova), Kirch (Cerkvena, danes Murkova) in Herrn (Gosposka, danes Prešernova), ki so bile osrednje mestne ulice, hkrati pa tudi najlepše in najbolj živahne. Nasprotno je bilo pet oddaljenih oziroma zakotnih ulic najbolj nečistih; to so bile Brand (Požarna, danes Aškerčeva), Brunn (Studenčna, ni mogoče ugotoviti), Schloß (Grajska, enako tudi danes), Minoriten (Minoritska, danes Vodnikova) in Heber Gasse (Skrita, danes Ulica Viktorina Ptujskega).

Posledica številnih elementarnih nesreč v mestu, poplav Drave in požarov, je bil razdejan videz Ptuja. Šele mnoge pritožbe in negotovanje meščanov zaradi neurejenosti mesta in slabe požarne varnosti so mestne veljake in mestno upravo prisilili k ukrepanju na področju komunalnega urejanja in varovanja okolja na Ptuj od sredine dvajsetih let 19. stoletja naprej.

Spremembe na področju mestnih komunalnih zadev so se zgodile za časa župana Franza Raispa (1824–1850). Njegova zasluga je, da so strehe mestnih hiš, do tedaj pokritih s skodlami, na novo prekrili

¹ Ferdinand Raisp je zabeležil ptujske dogodke v 19. stoletju v svojih kronikah, ki so za spoznavanje mestnih razmer v tem času med drugimi pomembni rokopisni vir. Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva na Ptuj, 2009. Biografijo o njem glej v: Baš, Franjo, 2013: Raisp, Ferdinand (1818–1898) [online]. Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi482054/#slovenski-biografski-leksikon> (5. avgust 2019).

² En dunajski joh ali oral je 5.700 m² ali 57 arov. Vilfan, Sergij, 1954, str. 67. Ena kvadratna klafta ali seženj je 3,595 m². Uršič, Stanko, 1977.

³ Schmutz, 1822, Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark, driter Theil, Gratz, str. 121.

⁴ SI_ZAP/0070_00041, Simon Povoden, 1825, str. 5.

⁵ SI_ZAP/00177, TE 18, mapa 48, str. 2.

⁶ Hlubek, F. X., 1860, str. 51.

⁷ Kolar, 2002, str. 12.

⁸ Raisp, 1858, str. 6.

F 1: Ferdinand Runk, Johann Ziegler, Ptuj, ok. 1800, koloriran bakrorez iz Stöcklove suite. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, G 537 g

celoti. Ker je pihal močan veter, je ogenj grozil tudi drugim delom mesta. Prizadeti so od drugih deželnih mest dobili 3381 goldinarjev pomoči, Ptujčani pa so z vso požrtvovalnostjo zbrali 3666 goldinarjev podpore.⁹ S pomočjo mesta in dežele, ki je uvedla požarni davek, teh hiš ne bi mogli ponovno zgraditi v historičnih slogih, med katerimi je prevladoval klasicizem. Hiše so bile na novo postavljene, dobile so nova ostrejša, prekrita pa so bile z opečno kritino.¹¹

Preuredili, obnovili in olepšali so tudi nekatere mestne zgradbe. Mestno hišo¹² na današnjem Slovenskem trgu so obnavljali v letih 1826 in 1827. Popravili so ozke, strme in prenizke stopnice, ki so vodile v pisarne v drugem nadstropju, zaradi varnosti pred požarom pa so streho prekrili z opeko, ker je bila hiša takrat pokrita s škodlami.¹³ Mestno hišo so znova prenavljali od leta 1844 dalje, in sicer pet prostorov v starih zaporih, ki so bili prazni po zgraditvi novega zapora¹⁴ s pisarnami in ječami na današnji Prešernovi 37 (stavbo danes upravlja Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož); novi zapor je upravljalo preiskovalno sodišče. Od teh petih prostorov v mestni hiši je občina Ptuj eno sobo namenila za protipožarno urejen arhiv, eno sobo za staro registraturo, preostale tri pa za shrambo oziroma za začasno zaprtje zapornikov.

Naslednja mestna stavba, na kateri so bila leta 1828 opravljena obnovitvena dela, je bilo gledališče. Streho stavbe so prekrili z opeko, v notranjosti pa so obnovili stanovanja za mestnega dvigovalca, nočnega čuvaja in cerkvenega hlapca. Leta 1848 so v mestu ponovno razmišljali o prenovi in obnovi gledališke stavbe. O tem pričajo ohranjeni načrti za njeno olepšavo.¹⁵

Med letoma 1827 in 1835 je občina Ptuj dala popraviti zelo poškodovana Ogrska vrata in most. Zgradili so del čisto zrušenega podpornega zidu in zidove, ki so bili na nasprotni strani Velike invalidske hiše oziroma velike vojašnice. Leta 1835 so popravili razpoke na mostu in preprečili njegovo nadaljnje

z opeko. Ob koncu njegovega mandata je imelo mesto samo še tri strehe prekrite s škodlami.⁹ Tako je prispeval k boljši ognjevarni gradnji v mestu, saj je znano, da je bilo na Ptuj v preteklosti več požarov, ki so ga zelo poškodovali. Eden izmed velikih požarov je izbruhnil 4. oktobra 1805 na hlevu gostilne pri Črnem orlu (Zum schwarzer Adler) na Minoritskem trgu. Razširil se je zelo hitro. Kljub hitremu posredovanju, da bi ga pogasili, saj so uporabili vse možne škropilnice in druge gasilske pripomočke, je ob Dravi zgorelo šest mesarskih stojnic, skupaj pa 25 meščanskih hiš do zidov, hlevi pa v

⁹ Raisp, 1858, str. 190.

¹⁰ Raisp, 1858, str. 5.

¹¹ Naveden seznam meščanov, ki so jim pogorele hiše in hlevi. Hernja-Masten, 1995 (op. 3), str. 106.

¹² Staro dvonadstropno mestno hišo ali magistrat na Slovenskem trgu so uporabljali kot sedež mestne oblasti do leta 1906, ko so mestno upravo preselili v novo mestno hišo na Mestnem trgu (op. a.).

¹³ SI_ZAP/0177, šk. 14, mapa 32, list 1.

¹⁴ Novi zapor so začeli graditi 1. avgusta 1842. SI_ZAP/0177, TE 14, mapa 32, list 156.

¹⁵ Načrt je bil narejen 12. marca 1848. SI_ZAP/0177, TE 14, mapa 32, srajčka 100, lista 74 in 77.

F 2: Ptuj, most čez Grajeno, ok. 1900. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

ugrezanje, kajti Ogrska vrata so bila tako poškodovana, da so bila nevarna za težke vozove, ki so prečkali most.¹⁶

Leta 1836 je dala občina Ptuj popraviti most čez potok Grajeno. Čezenj je bila speljana pot, ki je vodila iz mesta k mestnemu pokopališču. Most je bil zaradi različnega vodostaja Grajene uničen (piloti, stranske stene). Zaradi pogrebov so ga morali dobro popraviti, saj je bil postavljen le začasno. Obnova mostu čez Grajeno je občino stala skupaj 183 goldinarjev 57 krajcarjev.¹⁷ Slabo vzdrževanje in slabe vremenske razmere so povzročili, da je bilo nabrežje Grajene v drugi polovici 19. stoletja zaraščeno, potok je zato zelo pogosto poplavljal, most proti mestnemu pokopališču pa je bil zelo slab. Od devetdesetih let 19. stoletja do prve svetovne vojne je mestna občina Ptuj regulirala in očistila strugo Grajene in popravila most proti pokopališču, čez potok pa je naredila tudi nov most proti Ljutomerski cesti (današnji Potrčevi).¹⁸

MESTNE ULICE

Z odstranitvijo utesnjujočega mestnega obzidja in jarkov so mestno jedro približali predmestnim predelom (Kaniži, Vičavi).¹⁹ Omogočili so širitev cest in tako poskušali okrepiti tranzitni promet in prevoznitvo. Mestne ulice so izboljšali s pločniki in jih tlakovali s prodniki (»mačjimi glavami«), obnovili so ulično razsvetljava in na novo napisali imena ulic. Za obvarovanje pred vodnimi ujmami (poplavam) so bile na dravskih bregovih izdelane mnoge vodne gradnje (pilotske eskarpe). Leta 1830 so izravnali Gosposko (današnja Prešernova) in Murkovo ulico ter prostor okrog cerkve sv. Jurija, okrog nje pa porušili staro obzidje.

Kljub prizadevanju magistrata so bile ulice še v sredini 19. stoletja zaradi nečistoče v zelo slabem stanju. Povsod po mestu so bile suhe greznice, trgov niso čistili,²⁰ odtočnih kanalov ni bilo, tako da je ob nalivih voda drla po ulicah in trgih v Dravo in jih sproti čistila. Tudi v drugi polovici 19. stoletja ulice in trgi niso bili čisti. Meščani so se zaradi tega pri okrožju in občini zelo pritoževali in zahtevali, da mestna oblast ukrepa. Občina je tako 26. decembra 1879 izdala okrožnico o očiščenju pločnikov,²¹

¹⁶ SI_ZAP/0177, TE 14, mapa 32, list 8.

¹⁷ SI_ZAP/0177, TE 14, mapa 32, list 20.

¹⁸ SI_ZAP 0005/002/00186, TE 3, spis št. 1277; SI_ZAP 0005/0067/00179, TE 42, spis. št. 2671-5-1892; SI_ZAP 0005/0067/00708, TE 172, spis. št. 2940-5.

¹⁹ Curk, 1979, str. 129.

²⁰ Curk, 1979, str. 231.

²¹ SI_ZAP0005/001/00021, TE 1, spis 287.

v začetku leta 1880 pa je ptujski okrožni komisar zahteval, da občina izda odlok o čiščenju pločnikov tudi za lastnike hiš. Po tem odloku so morali lastniki hiš pred svojimi hišami pločnike očistiti, da se pešci zaradi nesnage na njih ne bi poškodovali.²² Na nečistočo v mestu sta mestno oblast opozarjala in zahtevala ukrepe tudi dva pomembna ptujska meščana, in sicer ptujski trgovec z vinom in mestni svetnik Conrad Fürst,²³ ki je, kot je sam zapisal, redno čistil ulice in trge z vodo, in predsednik ptujskega okrajnega odbora Ferdinand Raisp. Slednji je v pritožbi na občinsko upravo pisal o skrajni onesnaženosti Grajske ulice, ki je bila tako zaraščena z zaraščena z rastlinjem in posuta z različnimi razpršenimi iztrebki, da ni bila več v ponos mestu, in ker je bila (tako je tudi še v 21. stoletju²⁴) najkrajša pot iz mesta na grad, jo je bilo treba očistiti.²⁵

V štiridesetih letih 19. stoletja so se meščani in mestni svet zavedali, da potrebujejo glavni odtočni kanal. Pogovori o nameravani gradnji glavnega odtočnega kanala²⁶ v Ulici vseh svetnikov (Allerheiligen Gasse, danes Jadranska) so potekali med mestnim svetom in lastniki hiš; glavna tema pogovorov je bilo sofinanciranje gradnje kanala – sofinancirali bi ga lastniki hiš v navedeni ulici. Mestni svet je predlog utemeljil s tem, da je bila mestna blagajna že tako preobremenjena zaradi številnih gradenj po mestu in zaradi plačil starih odškodnin in ne bo zmogla nositi vseh stroškov gradnje. Pogajanja o tem so se brez rešitve vlekla celo desetletje; vanje so bili vključeni tudi lastniki hiš v Spodnji dravski ulici, ki so dali izjavo o posebnem prispevku (sofinanciranju). Iz izjave je razvidno, da niso bili pripravljene nositi sami vseh stroškov gradnje kanala; zapisali so še, da je bilo glede na lego mesta čisto normalno, da je po ulicah steklo največ vode iz višje ležečih delov mesta, tudi z grajskega griča. Stekanje vode v spodnji del mesta je bilo tako neizogibno, zato je bila gradnja kanala pomembna za vse meščane, ne samo za meščane te ulice.²⁷ Mesto je do konca 19. stoletja le dobilo glavni odtočni kanal, sprva odprti, pozneje pa zaprti.²⁸ K takšni komunalni ureditvi so prispevali tudi spremenjeni sanitarni in zdravstveni predpisi dežele Štajerske, saj so saj so zahtevali, da občine te objekte v mestih uredijo zaradi zdravstvenih in higienskih razlogov. V samem centru mesta sta bila speljana dva glavna odprta kanala, eden je bil v Ogrski ulici (danes Lackovi), drugi v Ferbergasse (danes Miklošičevi). Oba glavna kanala sta se na Florjanovem (danes Mestnem) trgu združila v enega, ki so ga nato speljali proti Dravi. Odplake so odvajali v glavna kanala ob obeh vojašnicah (Veliki in Mali kanal) tudi lastniki hiš v teh ulicah. Ob slabem vremenu je v kanalih ležečo nesnago odplaknila voda, v času suše pa je tam obležala, trohnela in zaudarjala. Vonjave v mestu niso bile prijetne in iskali so rešitve, kako smrad omiliti. Leta 1884²⁹ so predstavniki vojaškega erarja, inženirske uprave iz Gradca (Genie Direktion Graz), predlagali občini Ptuj, da meščani ob svojih hišah naredijo greznice. Obe vojašnici sta vsaka svojo greznico takrat že imeli, vendar je Velika invalidska hiša oziroma velika vojašnica zaradi neprimerne terena ni uporabljala in njene odplake so še naprej tekle v glavni kanal. Za zaščito pred neprijetnimi vonjavami iz glavnega kanala so predlagali uporabo zvona nad odprtim kanalom – na ta način bi kanal zaprl. Če bi se mesto odločilo zapreti kanal, so predlagali še, da bodo pri višji vojaški instanci poskrbeli, da bodo prevzeli del stroškov za zaprtje tistega dela kanala, ki poteka vzdolž Velike invalidske vojašnice.³⁰

Po takratnih predpisih je moralo mesto letno poročati državnemu namestništvu v Gradec o gradnjah in adaptacijah ter tudi o higijensko-sanitarnih razmerah. Poročila o izvršenih asanacijskih delih in splošnih higijensko-zdravstvenih razmerah na Ptujju je pripravil ptujski mestni zdravnik in jih pošiljal v Gradec. Iz obširnega poročila, ki ga je 13. septembra 1900 v Gradec poslal takratni mestni zdravnik dr. Mezler, beremo za obdobje od 1894 do 1900 opis ureditvenih del na dravskem nabrežju, pa tudi to,

²² SI_ZAP0005/001/00021, TE 1, spis 84.

²³ SI_ZAP 0005/002/00253, TE 4, spis št. 1611.

²⁴ Ulica tudi v 21. stoletju ni v ponos mestu. Op. a.

²⁵ SI_ZAP 0005/002/00305 TE 4, spis št. 1876.

²⁶ SI_ZAP 177, TE 14, mapa 32, list 1.

²⁷ SI_ZAP 177, TE 14, mapa 32, list 27.

²⁸ SI_ZAP0005/067/00062, TE. 9, spis. št. 2256/1884.

²⁹ SI_ZAP0005/067/00058, TE 9, spis. št. 2015.

³⁰ SI_ZAP0005/067/00246, TE 57, spis št. 1794-12.

da je bilo veliko hiš obnovljenih, skoraj vsaka pa je imela greznico, le tiste stare ne, saj njihova gradnja ni omogočila, da bi zgradili tudi greznice. Velik poudarek je namenil tudi opisu delovanja klavnice s hladilnico in odtokom odplak v Dravo.³¹ Iz dopisa lahko povzamemo, da je bila gradnja klavnice za higienske razmere v mestu pozitivna, saj mesarji niso več sami klali, kjer se jim je zahotelo, in onesnaževali mesto.

Za odvoz fekalij, predvsem iz javnih stavb (mestnih in vojaških), je mestna občina v začetku devetdesetih letih 19. stoletja poskrbela tako, da je to delo opravljal posestnik Janez Sima,³² po letu 1894 pa ga je izvajala občina sama v lastni režiji. Kupila je tudi lastno konjsko vprego (4 konje, opremo in vozove) za mestne vožnje in odvoz fekalij.³³

ŽELEZNIŠKA PROGA ORIENT

Videz dotedanjega primestnega okolja je spremenila tudi gradnja železniške proge Pragersko–Velika Kaniža–Budimpešta med letoma 1858 in 1861, ki je Ptuj približala drugim krajem v monarhiji in vplivala tudi na gospodarski razvoj mesta. Stavba kolodvora je bila zgrajena v tipični arhitekturi avstrijskih železniških postaj, drugače pa je bilo z železniškim mostom. Most ima ameriško konstrukcijo na šestnajstih opornikih in povezuje ptujski predmestji Breg in Kanižo, v dolžino pa meri 212,2 m.³⁴ Na območju kolodvora Ptuj so ob postajnem poslopju zgradili še vodno postajo, remizo s kretnico, skladišče za vagona in blago, delavnico in dve čuvajnici.³⁵ Uprava Južne železnice je leta 1900 obstoječo železniško kurilnico spremenila v železniške delavnice; v njih so začeli delati leta 1901. Uprava je iz Maribora premestila 30 poročenih moških in 10 samskih delavcev.³⁶

MESTNA PARKA

Od sredine 19. stoletja naprej je mesto z železnico in od leta 1842 naprej tudi z nastajajočim parkom in promenado³⁷ dopolnilo svojo srednjeveško veduto. Nastajajoči park, ki je prostorsko skrčil območje lenta, saj so ob njegovem severnem robu (lesno skladišče) zasadili alejo kostanjev, lesno skladišče pa predstavili na urejen park, lepo vidimo na osnutku lavirane risbe ptujskega slikarja Alojza Kasimira za reklamni plakat o Ptujju iz leta 1890. Park je dokončno podobo dobil do leta 1907; takrat so tudi lesno skladišče premestili čez progo v bližino starega mestnega strelišča. Park z 58 različnimi vrstami dreves in grmovnic³⁸ je bil umeščen v trikotni prostor med železnico, minoritskim samostanom in Dravskim stolpom, s promenado pa je bil povezan z Dravskimi vrati z mitnico.³⁹ Leta 1904 so vanj postavili lesen glasbeni paviljon, v katerem so bili večkrat tedensko, ob sredo, soboto in nedeljo, promenadni koncerti kapele Glasbenega društva. Med letoma 1883 in 1918 je v parku stal tudi monumentalni spomenik, posvečen cesarju Jožefu II.; za spomenikom se je po njegovi odstranitvi v novi državi Srbov, Hrvatov in Slovencev izgubila vsaka sled.⁴⁰ Park je tako postal mesto družabnega življenja, kjer so se meščani lahko rekreirali, povezovali in razkazovali. Skrb za urejanje in vzdrževanje parka so prevzeli člani ptujskega olepševalnega in tujskega društva.

Na severnem obrobju mesta so meščani uredili še en park, imenovali so ga »Volksgarten« oziroma Ljudski vrt in je veljal za krajšo izletniško točko. Člani ptujskega olepševalnega in tujskega društva so tudi v tem parku prevzeli pobudo in se leta 1889 lotili njegovega urejanja. Sekundarno zasaditev dreves

³¹ SI_ZAP/0005/067/00062, TE 99, spis št. 2591-12-1900.

³² SI_ZAP 0005/002/00305, TE 54, spis št 2765-5.

³³ SI_ZAP 0005/015/00016, TE 54, spis št. 3479-5-1894, spis št. 4316-5-1894.

³⁴ Kolar, 1996, str. 561.

³⁵ Raisp, 1860, str. 17.

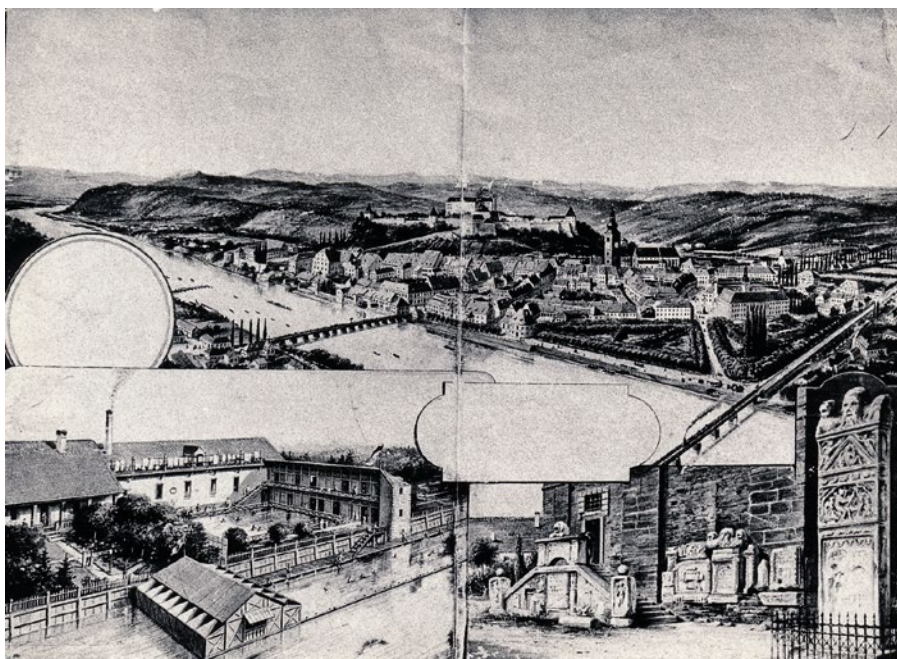
³⁶ Kolar, 1996, str. 568.

³⁷ SI_ZAP/0177, TE 15, listi 14, 15 in 80.

³⁸ SI_ZAP/0005/001, TE 691, 1910-5-2892; Mrgole Jukič, 2001, str. 102.

³⁹ Curk, 1979, str. 130.

⁴⁰ Ptujška javna plastika 1664–2012, 2017, str. 9.

F 3: Alojz Kasimir, reklamni plakat o Ptuj, na katerem sta vidna mestno kopališče in park, 1890. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

F 4: Ptuj, zimski utrinek v Ljudskem vrtu, ok. 1900. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

in grmovnic so povezali z naravnim gozdom, sprehajalne poti so posuli s peskom, postavili klopi, grede med potmi in ribnikom pa posadili s cvetjem in grmovnicami. Do konca 19. stoletja je ob ribniku nastal park s Švicarijo – gostiščem,⁴¹ kamor so Ptujčani z različnimi družbami zelo radi zahajali, saj so tam organizirali koncerte, predavanja in druge prireditve. Društvo je o koncertih poročalo v lokalnem časopisu *Pettauer Zeitung*. V enem od člankov so zapisali, da v Švicariji načrtujejo poletne tedenske koncerte godalne kapele Glasbenega društva na prostem.⁴² Člani olepševalnega društva so v parku uredili

⁴¹ O odprtju gostišča je Ptujčane obvestil oglas z dne 29. 3. 1893 v *Pettauer Zeitungu* [online]. Dostopno na: URN:NBN:SI:DOC-AYFCIWMEfrom <http://www.dlib.si> (6. avgust 2019).

⁴² Concert im »Schweizerhause«, *Pettauer Zeitung*, 1. 8. 1893, str. 2 [online]. Dostopno na: URN:NBN:SI:DOC-GLVEYZFJfrom <http://www.dlib.si> (6. avgust 2019).

prostore za rekreacijo: ob sprehajalnih poteh so uredili kegljišče in otroško igrišče, v ribniku so lahko čolnarili, pozimi pa drsali.⁴³

MESTNO KOPALIŠČE

Na pobudo ptujskega lepševalnega in tujskega društva je občina Ptuj leta 1890 ob Dravi zgradila mestno kopališče in tudi s to pridobitvijo dopolnila svojo komunalno urejenost in turistično ponudbo. V kopališču so bile na voljo parne in potilne kopeli, prhe, sedeče kopeli in zdravilne obloge. Kopališče je bilo namenjeno Ptujčanom in tudi tujim gostom. Uporabljali so ga za rekreacijo, šport in nego telesa. Plavalci in kopali so se tudi v reki Dravi. Temperatura reke je bila v treh poletnih mesecih dokaj konstantna, gibala se je od 14 do 16 °R.⁴⁴ Kopališče ob Dravi so uporabljali tudi vojaki ptujske garnizije, čeprav so imeli na razpolago dve vojaški kopališči z vežbališčem ob Dravi, zgornje nad dominikansko vojašnico in spodnje na levem bregu Drave v bližini železniškega mosta. Na teh dveh mestih so imeli vojaki pionirji vsako leto od spomladi do jeseni vaje v postavljanju pontonskega mostu⁴⁵ (takrat je bila plovba po Dravi otežena), imeli pa so tudi plavalno šolo. Obe vežbališči so imeli v najemu od občine Ptuj in so ob njunem delu redno vzdrževali nabrežje Drave.⁴⁶

PTUJSKI PRISTAN – LENT

Na štajerskem dravskem območju je bil ptujski pristan ob mariborskem in ormoškem eden najpomembnejših. Vzdrževanje pristani je bilo stvar zemljiških lastnikov, ki so izterjevali pristaniško pristojbino. Na prostoru pristani so bile postavljene pristaniške čuvajnice, ki so imele nadzor nad pristanom.

Ptujski pristan je obsegal zemljišče v velikosti 17.896,1 m². Med letoma 1761 in 1857 je bil razdeljen med dva lastnika, mestno občino, ki ji je pripadal del v velikosti 8.462,4 m², in Invalidskim domom z upravo, katere del je bil velik 6.753,9 m². Med nalogami ptujske Invalidske uprave⁴⁷ je bilo tudi varovanje tistega dela pristani, katerega lastnica je bila. Vojaška državna blagajna je postavila vojno brano že leta 1815. Z njenim vzdrževanjem je bilo vsako leto povezanih veliko stroškov. Leta 1845 se je generalno poveljstvo Invalidske uprave odločilo za ohranjanje obalne varovalne brane, ki je bila vsako leto poškodovana zaradi priveza ladij, splavov in čolnov. Ker so ta plovila zelo tesno privezovali na kamniti »talon« varovalne brane in ker so plovila te »talone« običajno izvlekla, ko so odplula, so v brani ostale odprtine, ki jih niso več zaprli.⁴⁸ Zaradi nastalih ponavljajočih se poškodb na varovalni brani se je generalno poveljstvo odločilo narediti šest lastnih ladijskih privezov, pri katerih bodo naložena plovila lahko pristajala. Območje ptujskega pristani je zaradi gradnje leve nabrežine v drugi polovici 19. stoletja spremenilo podobo, saj so na tem prostoru ob utrjenem nabrežju uredili mestni park s promenado, območje lenta pa prestavili na manjši prostor ob železniškem mostu.

⁴³ Ciglenciki, 1985, str. 316.

⁴⁴ Geslo Pettau. Janisch, J., I, 1885, str. 465. Temperaturna oznaka R je simbol za temperaturno lestvico po Renéju Antoinu Ferchaultu de Reaumerju in po Williamu Johnu Rankinu. Reaumerjeva lestvica je bila v uporabi od leta 1731, Rankinova od leta 1859 naprej. Obe lestvici spadata med stare oznake za spremljanje višine dnevne temperature in danes se ne uporabljata več. Francoski fizik Reaumer je vpeljal razdelitev temperaturne skale na 80 delov. Geslo: Reaumer, Leksikon Cankarjeve založbe, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1988, str. 882. Škotski inženir in fizik Rankine je za osnovo svoje lestvice vzel Fahrenheitovo temperaturno lestvico. Geslo: Rankine, William John Masqourn, Enciklopedija Leksikografskog zavoda, 5, Zagreb, 1969, str. 388. Če navedene temperature iz obeh starih lestvic pretvorimo v stopinje Celzija, je bila temperatura Drave po Reaumerju od 15 °C do 20 °C, po Rankinu pa od 11,2 °C do 12,8 °C.

⁴⁵ SI_ZAP/0005/020/00047, MOP, TE 91, spis št. 5170-9.

⁴⁶ SI_ZAP/0005/005/00004, MOP, TE 9, spis št. 1882.

⁴⁷ Invalidsko dom na Ptujju je leta 1751 ustanovila cesarica Marija Terezija. S to ustanovo je želela pomagati mestu, da bi se gospodarsko spet okrepilo. V mestu je nastanila garnizija vojnih veteranov, leta 1752 pa je uvedla tudi Invalidsko upravo zaradi nerednosti v upravi. Invalidska uprava je imela v mestu pet stavb. Leta 1761 si je od ptujskega magistrata v svojo last pridobila polovico lenta za shranjevanje lesa in njegovo prodajo. To polovico lenta je leta 1857 prodala nazaj magistratu. Z odlokom cesarja Franca Jožefa je bil Invalidski dom ukinjen 3. 9. 1860. Kolar, 2002, str. 54 in str. 76.

⁴⁸ SI_ZAP000177, TE 15, mapa 37, list 216.

VODNE UJME IN OVIRE

V 18. stoletju so začeli na Dravi odstranjevati ovire. Delo je napredovalo zelo počasi, saj je bila ogrska birokracija pri odstranjevanju ovir za ladijski promet v spodnjem toku Drave zelo počasna. V dolini Drave so bile med Dravogradom in Mariborom neprehodne skale, ovire so bili tudi mostovi in rečni mlini, med njimi tudi štirje ptujski mlini in most, ter številne poplave in v hudih zimah led na reki.

V 19. stoletju so poplave in led na Dravi povzročili veliko škode na obrežju in na obeh mostovih, sprva samo na cestnem, po letu 1860 pa tudi na železniškem,⁴⁹ zato so morali Ptujčani vsakokrat popravljati nastalo škodo. Med številnimi poplavami jih omenjamo le nekaj.

Leta 1814 je 31. avgusta in 1. septembra v mestu poplavljal Grajena, ki si je v zasutem mestnem jarku naredila strugo. V letih 1823 in 1827 je bregove prestopila visoka Drava. Pod vodo je bil ves spodnji del mesta vse do Florjanovega trga. Vodostaj reke je bil tako visok, da so se s čolni vozili po Minoritskem trgu in po ulicah na levi strani Drave; na njeni desni strani, v predmestni občini Zgornji Breg, je voda zalila hiše zalila hiše v pritličju vse do stropa. Poplavi sta precej poškodovali most: leta 1823 so morali na novo postaviti del mostu, leta 1827 pa vsega, ker je bil porušen. Škoda na nepremičninah obrežnih stanovalcev je bila znatna, ni pa bilo nobenih človeških žrtev, prav tako se ni porušila nobena zgradba. Velike poplave so bile tudi v letih 1882, 1883, 1889 in 1895. Leta 1883 so na desnem bregu Drave med obema mostovoma, kjer sta bila vojaško kopališče in šola plavanja, naredili leseno obalno zaščitno steno in branik pred mostom (»trn«).⁵⁰ Večdnevno deževje je v navedenih letih povzročilo, da so potoki in reka Drava prestopili bregove in poškodovali okolico.

V hudih zimah je bil velika ovira na Dravi tudi led, saj Ptujčani niso mogli vnaprej predvideti, kakšno škodo jim bo zamrznjena reka naredila ob odjugi: ali bo poškodovala samo most ali tudi obrežje in v kakšnem obsegu bo poplavlila neposredno okolico mesta. 3. februarja 1880 je Drava zamrznila, tako da so ljudje lahko šli peš po ledu z ene strani reke na drugo.⁵¹ Še hujša zima je bila leta 1891. Ledene plošče na Dravi so bile debele več kot en meter; da so jih zmanjšali, so jih morali žagati. Odjuga je prišla v začetku marca⁵² in takrat so ledene plošče na Dravi plavale proti mostu. Oddelek ptujskih pionirjev inženircev je obvaroval most tako, da je pod njim z miniranjem in lomljenjem ledu naredil široko pot.

Po vseh obsežnih poplavah in hudih ledenih zimah v 19. stoletju ter stalnem popravljanju škode po nastalih ujmah se je Mestna občina Ptuj leta 1896 odločila, da bo zgradila novo dravsko nabrežje med obema mostovoma v dolžini 236 m. Zato je morala podreti šest mesarskih stojnic in opustiti cesto ob Dravi (od vodnega stolpa do lenta); promet je preusmerila po Dravski ulici do minoritskega samostana, po glavni aleji parka proti železniškemu mostu.⁵³ Vsa dela je izvajala z lastnimi sredstvi in 70 delavci.⁵⁴

Z ureditvijo nabrežja in večjo pretočnostjo prometa v mesto je bila povezana tudi rušitev stare mitnice ob mestnem mostu in gradnja nove, z večjim prehodom za takratna vozila. Med letoma 1897 in 1907 so preuredili in utrdili obrežje Drave z opornim zidom. S to investicijo je bila povezana tudi prenova mestnega parka ob Dravi, o čemer smo v tem prispevku že pisali. Ob tej priliki so v parku posekali nevarne topole in jih nadomestili s kostanji;⁵⁵ pri sečnji topolov so naleteli na veliko neodobranje meščanov, kar potrjujejo ohranjene številne pritožbe.

Ptuj je leta 1887 postal avtonomna občina z občinskim statutom; ta status je mestu omogočil hitrejši vsestranski razvoj, ki je vplival tudi na njegovo komunalno ureditev, vrh pa je dosegel za časa župana Josefa Orniga,⁵⁶ ki je mesto vodil med letoma 1894 in 1918. V osemdesetih letih 19. stoletja je mesto imelo

⁴⁹ Ptuj je dobil železniško progo Pragersko–Velika Kaniža leta 1860. Slovesno so jo odprli 24. aprila 1860. Do Budimpešte je bila zgrajena leto pozneje. Kolar, 1996, str. 562.

⁵⁰ SI_ZAP/0005/067/00049, TE 7; spis št. 699-1883.

⁵¹ SI_ZAP/0070_00027 Ferdinand Raisp, I, 1857–1887, str. 133.

⁵² Vom Winter, str. 3 [online]. Dostopno na: URN:NBN:SI:doc-ERKZOGAV from <http://www.dlib.si> (6. avgust 2019).

⁵³ SI_ZAP/0005/067/00295, TE 69, spis št. 2512-5-1896.

⁵⁴ Vom neuen Drauquai, str. 4 [online]. Dostopno na: URN:NBN:SI:doc-DGXHCJCZ from <http://www.dlib.si> (6. avgust 2019).

⁵⁵ SI_ZAP/0005/001, TE 2, spis št. 1659/1880.

⁵⁶ V času svojega županovanja je želel dati Ptuj novo, evropsko podobo. Leta 1899 je v mestu uvedel plinsko razsvetljavo, zgraditi je dal klavnico in zamrzovalnico, mestno žago in mizarско delavnico s parnimi stroji. Na začetku 20. stoletja mu je uspelo v

F 5: Ptuj, nabrežje Drave z vidnimi mesarskimi stojnicami, pred 1896. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

F 6: Ptuj, urejanje nabrežja Drave, 1897–1907. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

301 hišo in 4257 prebivalcev.⁵⁷ Po statističnih podatkih zadnjega štetja prebivalstva v dvojni monarhiji iz leta 1910 je takrat v 360 hišah živelo 3641 prebivalcev, od tega 426 vojakov.⁵⁸ Skupno povečanje števila hiš in prebivalstva se nanaša predvsem na ptujsko predmestje Kanižo, ne pa na samo mestno jedro, ki je bilo izoblikovano že konec srednjega veka. Število enodružinskih obrtniških ali trgovskih hiš in v njih živečih prebivalcev se ni bistveno spreminjalo, saj je za gradnjo novih hiš v centru mesta

estu urediti tudi telefonijo in Ptuj je bil že leta 1903 z mestnim telefonskim podjetjem priključen v mednarodno telefonsko omrežje. Ornig je dal obnoviti tudi mestno gledališče. Ob višji gimnaziji je mesto leta 1900 dobilo dijaški dom, leta 1902 pa dekliški dom ter dekliško meščansko in gospodinjsko šolo. Leta 1900 je začel izdajati časopis Štajerc. Ustanovil je mestno pripravo in mestni pogrebni zavod. Leta 1906/07 je dala občina po načrtih dunajskega arhitekta barona Maxa Ferstla zgraditi nov magistrat. Zaradi prve svetovne vojne mu je bila onemogočena gradnja sodnega poslopja in nove elektrarne, ki naj bi izkoriščala padec Drave. Baš, Franjo, 2013: Ornig, Josef (1859–1925) [online]. Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi396882/#slovenski-biografski-leksikon> (5. avgust 2019).

⁵⁷ Special-Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. IV. Steiermark, 1883, str. 200.

⁵⁸ Specialni krajevni repertorij avstrijskih dežel, IV. Štajersko, 1918, str. 3 [online]. Dostopno na: <http://hdl.handle.net/11686/1114> (2. avgust 2019).

primanjkovalo prostora, za večje število prebivalcev pa stanovanjskih površin (najemniška stanovanja).⁵⁹ Tako se je mesto lahko širilo samo na območju predmestja Kaniža, ki je bilo leta 1887 na osnovi novega mestnega statuta združeno z mestom Ptuj v enotno mestno občino.⁶⁰ Večja površina mestnega pomerija je za občino Ptuj pomenila tudi večjo obremenitev v zvezi z ureditvijo mesta na področju komunalnih in prometnih zadev in redno spremljanje nastalih sprememb (pomanjkljivosti, poškodbe, neurejenost), na katere so jih opozarjali tudi meščani, in njihovih izboljšav.

Na Ptujso so od konca osemdesetih let 19. stoletja naprej mestne ulice urejali z odtočnimi kanali (kanalizacija) in tlaki, modernizirali so tudi cestno omrežje z okolico. Čeprav se je v tem času v mestu veliko zidalo (na primer klavnica, vodno-plinska tovarna in hladilnica), mesto ni imelo narejenega urbanističnega ali regulacijskega načrta; meščani so gradili po delnih zazidalnih načrtih, na katerih so bile upoštevane že obstoječe ali nakazane komunikacijske smeri z mestnim obrobjem.⁶¹

Mnoga urejevalna in obnovitvena dela na javnih mestnih objektih so se zgodila v času županovanja Josefa Orniga (1894–1918), ki je bil zelo pronemško usmerjen, vendar tudi zelo sposoben, saj je bil dober gospodarstvenik in organizator, na komunalnem področju pa je veliko prispeval k razvoju mesta pred prvo svetovno vojno.

SUMMARY

Nineteenth century was an era of many changes occurring in the everyday life of our ancestors. Altered political, economic, social and administrative conditions had thus transformed many towns on our old continent. Numerous novelties that emerged in the 19th century, were also adopted in Ptuj; some took a while, such as railway that was established only ten years after the opening of the Southern Railway; others came faster. Among the latter can be cited the removal of town ramparts and the filling-up of moats that started already at the end of the 18th century and lasted until the mid-19th century. Despite a

F 7: Ptuj, pogled na delno urejeno današnjo Lackovo ulico proti Mestnemu trgu, devetdeseta leta 19. stoletja. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

F 8: Ptuj, urejeno nabrežje Drave, imenovano Ornigovo nabrežje, po letu 1907. Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, fotodokumentacija

⁵⁹ Curk, 1970, str. 127.

⁶⁰ Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva na Ptujso, 2009. SI_ZAP/0005 Mestna občina Ptuj, str. 31.

⁶¹ Curk, 1979, str. 232.

rather prosperous economic position of Ptuj, public facilities in the town were quite in a poor state in the first half of the 19th century.

Citizens living near the river were complaining about the smell and sewage that was washed down the streets from the upper part of town, in particular from houses at the foot of the castle hill. Due to numerous natural disasters, floods and fires, Ptuj fell into decay. Countless complaints and objections regarding the bad management of the town and poor fire protection finally made town dignitaries and municipal administration do something about public facilities and environment protection from the mid-20s of 19th century on.

Main changes in the domain of public facilities in the town occurred during the term of mayor Franz Raisp (1824-1850). He has the merit that roofs of houses in the town were covered with tiles that replaced wooden shingles. Town streets were flanked with sidewalks paved with cobbles; public lighting was renewed. However, in the mid-19th century, despite the strivings of the town administration, streets in the town were in a very poor shape which was mainly due to uncleanness. Citizens and the town council were well aware of the need to have the main drain, which was finally built towards the end of the 19th century; during the same period, many houses were renovated and almost all of them had a septic tank.

From the mid-19th century on, the medieval town skyline was completed with the Orient railway and a park with a promenade. On the northern part of the town, Ptuj citizens created another small park with a pond and named it »People's Garden«, for it represented a nice short trip destination.

For a better protection against floods, various works were carried out on both river banks during the 19th century. Between 1897 and 1907 river banks were strengthened with supportive walls, the investment which included also the renovation of the town park along the Drava river. The majority of restoration and construction works carried out on municipal property were realised during the term of mayor Josef Ornig (1894-1918), who was German in his heart, but it was thanks to him that Ptuj knew an important development in terms of public utilities before WWI.

VIRI

1. Zgodovinski arhiv na Ptuj:
2. SI_ZAP/0177 Arhiv mesta Ptuj (1395–1886): TE 14, TE 15, TE 18,
3. SI_ZAP0005 Mestna občina Ptuj (1864–1941): TE 1, TE 2, TE 3, TE 4, TE 9, TE 54, TE 91, TE 691,
4. SI_ZAP 0005/0067 Gradbene in komunalne zadeve Mestne občine Ptuj (1880–1928): TE 7, TE 9, TE 42, TE 57, TE 69, TE 99, TE 172,
5. SI_ZAP/0070_00027 Ferdinand Raisp: Ptujška kronika I 1857–1887, str. 133,
6. SI_ZAP/0070_00041, Simon Povoden: Bürgerliches Lesebuch, II. Theil 1825.

VIRI Z MEDMREŽJA

1. Baš, Franjo; Ornig, Josef (1859–1925). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU [online]. Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi396882/#slovenski-biografski-leksikon> (5. avgust 2019).
2. Baš, Franjo; Raisp, Ferdinand (1818–1898). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. [online]. Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi482054/#slovenski-biografski-leksikon> (5. avgust 2019).
3. Pettauere Zeitung (15. 2. 1891), letnik 2, številka 7 [online]. Dostopno na: URN:NBN:SI:doc-ERKZOGAV from <http://www.dlib.si> (6. avgust 2019).
4. Pettauere Zeitung (1. 4. 1893), letnik 4, številka 10 [online]. Dostopno na: URN:NBN:SI:doc-AYFCIWME from <http://www.dlib.si> (6. avgust 2019).
5. Pettauere Zeitung (1. 8. 1893), letnik 4, številka 22 [online]. Dostopno na: URN:NBN:SI:doc-GLVEYZFJ from <http://www.dlib.si> (6. avgust 2019).
6. Pettauere Zeitung (12. 4. 1896), letnik 7, številka 15. [online]. Dostopno na: URN:NBN:SI:doc-DGXHCJZ from <http://www.dlib.si> (6. avgust 2019).
7. Hlubek, Franc Ksaver (1860). Ein treues Bild des Herzogthumes Steiermark als Denkmal dankbarer Erinnerung an Weiland Se kaiserliche Hohheit den durchlauchtigsten Erzherzog Johann [online]. Dostopno na: URN:NBN:SI:doc-1EIJ74CX from <http://www.dlib.si> (2. avgust 2019).

8. *Specialni krajevni repertorij za Štajersko*. 1918. Izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja z dne 31. decembra 1910. Izdala C.kr. statistična komisija. Dunaj [online]. Dostopno na: <http://hdl.handle.net/11686/1114> (2. avgust 2019).

LITERATURA

1. Curk, Iva, Curk, Jože, 1970. *Ptuj*. Ljubljana: Mladinska knjiga; Ptuj: Skupščina občine.
2. Curk, Jože, 1979. Slovenještajerski trgi in mesta v 19. stoletju. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, let. 50, št. 1, 2, str. 208–263.
3. Ciglencečki, Marjeta, 1985. Letoviščarstvo na Ptujju v 19. stoletju. V: *Ptujski zbornik 5*, Ptuj: Skupščina občine, str. 309–323.
4. Enciklopedija Leksikografskog zavoda, 5, Zagreb, 1969.
5. Janisch, Joseph Andr., 1885. *Topographisch-Statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen II*, Graz.
6. Kolar, Nataša, 1996. Železnica na Ptujju od 1860 do 1918. V: *Ptujski zbornik VI/1*, Ptuj, Zgodovinsko društvo, str. 557–577.
7. Kolar, Nataša, 2002. *Ptuj v prvi polovici 19. stoletja*. Ptuj, Pokrajinski muzej.
8. *Leksikon Cankarjeve založbe*, 1988. Ljubljana, Cankarjeva Založba.
9. Hernja-Masten, Marija, 1995. Vpisna knjiga meščanov mesta Ptujja 1684–1917. Ptuj. Zgodovinski arhiv.
10. Mrgole Jukič, Tjaša, 2001. Kako so Ptujčani preživljali prosti čas ob reki Dravi v začetku 20. stoletja. V: *Drava*. Meško I. (ur.). Celje. Grafika Gracer, str. 102–105.
11. Raisp, Ferdinand, 1858. *Pettau: Steiermarks älteste Stadt und ihre Umgebung: topographisch-historisch geschildert*, Gratz.
12. Raisp, Ferdinand, 1860. *Errinerungen an die Orient Eisenbahn von pragerhof bis Groß-Kanischa, mit Rücksicht auf eine Zweigbahn von Pettau nach Marburg*, Gratz.
13. Schmutz, Carl, 1822. *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark, Dritter Theil*, Gratz.
14. *Special-Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder*. Herausgeben von der K. k. Statistischen Central-Commission. IV. Steiermark, 1883, Wien.
15. Vilfan, Sergij, 1954. Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero, XVI.–XIX. stoletje. Zgodovinski časopis, 8. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, str. 27–86.
16. *Ptujska javna plastika 1664–2012*, 2017. Uredil Branko Vnuk. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož.
17. *Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva na Ptujju*. 2009. Ptuj: Zgodovinski arhiv. Stanko Uršič, Logaritmi in druge tabele, Ljubljana 1977.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Tema broja / Topic

Ekohistorija rijeke Drave
Environmental History of the Drava River

Volumen XV. / Broj 15
Zagreb – Samobor 2019
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnik / Co-publisher:

Ekohistorijski laboratorij Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
www.ffzg.unizg.hr; http://ckhis.ffzg.unizg.hr/

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Močanin,
Hrvoje Petrić, Drago Rokсандić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Rokсандić – president/predsjednik (*Zagreb*), Daniel Barić (*Le Havre-Pariz, Francuska*), Marija Benić Penava (*Dubrovnik*), Slaven Bertoša (*Pula*), Zrinka Blažević (*Zagreb*), Tatjana Buklijaš (*Auckland, New Zealand*), Ljiljana Dobrovšak (*Zagreb*), Goran Đurđević (*Požega*), Josip Faričić (*Zadar*), Borna Fürst Bjeliš (*Zagreb*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (*Zagreb*), Paul Hirt (*Tempe, SAD*), Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Egidio Ivetic (*Padova, Italija*), Silvije Jerčinović (*Križevci*), Karl Kaser (*Graz, Austrija*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*), Marino Manin (*Zagreb*), Christof Mauch (*München, Njemačka*), Kristina Milković (*Zagreb*), Ivan Mirnik (*Zagreb*), Mirjana Morosini Dominick (*Washington D.C., SAD*), Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Zagreb*), Hrvoje Petrić (*Zagreb*), Lajos Rácz (*Szeged, Mađarska*), Gordana Ravančić (*Zagreb*), Marko Šarić (*Zagreb*), Mladen Tomorad (*Zagreb*), Jaroslav Vencalek (*Ostrava, Češka*), Milan Vrbanus (*Slavonski Brod, Zagreb*), Frank Zelko (*Honolulu, SAD*), Zlata Živaković Kerže (*Osijek*), Ivana Žebec Šilj (*Zagreb*)

UDK oznake članaka / Article's UDC markups:

Ivica Zvonar

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić, Vesna Vlahović-Štetić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2019.

Adresa uredništva / Mailing addresses:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH

Print supported by Ministry of science and education of Republic of Croatia

Na naslovnici / Cover:

Vodenica Blaža i Vojteka Hrvoića iz Ferdinandovca

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT – AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA